

Indars Kraģis

Šis ir
MĀKSLAS
DARBS

Mākslinieciskā radīšana,
uztvere un komunikācija

Indars Kragis

Šis ir

MĀKSLAS DARBS

**Mākslinieciskā radīšana,
uztvere un komunikācija**

2023

UDK 37.015.3:159.954

Kr070

Indars Kraģis

ŠIS IR MĀKSLAS DARBS

Mākslinieciskā radīšana, uztvere un komunikācija

Visas šī darba tiesības ir aizsargātas.

Manuskriptu reproducēt, kopēt vai citādi pavairot ir aizliegts bez izdevēja rakstiskas atļaujas.

Par materiāla saturu atbild tā autors.

Vāka dizains **Una Spektore**

Recenzents

Andrejs Mūrnieks, vadībinātņu doktors, Kultūras pedagogu biedrības valdes loceklis

ISBN 978-9934-543-38-8

© Kraģis Indars, 2023

© Spektore Una, 2023

© Biznesa augstskola Turība, 2023, 216 lpp.

Saturs

Ievads	5
1. nodaļa. IEVADS MĀKSLAS IZPRATNĒ	9
1.1. Mākslas izcelsme.....	11
1.2. Attieksmes pret cilvēku un pasauli kā mākslas ierosinātāji	18
1.3. Attieksme pret mākslu cauri gadsimtiem	24
1.4. Mākslas definīcijas meklējumos.....	37
1.5. Māksla un amatniecība.....	41
1.6. Tradicionālo mākslas veidu raksturojums.....	43
1.7. Laikmetīgā māksla kā nozīmīgs izaicinājums.....	51
1.8. Mākslas darbs kā līdzeklis un simbols.....	61
1.9. Mākslas darbu funkcijas.....	66
1.10. Mākslinieciskās izaugsmes veicināšana.....	75
2. nodaļa. MĀKSLINIECISKĀ JAUNRADE	83
2.1. Mākslinieks kā mākslas darba radītājs.....	85
2.2. Mākslinieka personība.....	87
2.3. Mākslinieka vara, brīvība un atbildība	90
2.4. Mākslinieciskās darbības pamati.....	96
2.5. Mākslinieciskās darbības pamatveidi	102
2.6. Mākslas darba ieceres veidošana.....	109
2.7. Frustrācija un iedvesmas atgūšana	112
2.8. Inkubācija un radošā apskaidrība	116
2.9. Mākslinieciskās ieceres materializācija	121
3. nodaļa. MĀKSLAS DARBU STRUKTŪRA.....	129
3.1. Mākslas darba saturs un forma.....	131
3.2. Stils un žanrs.....	140
3.3. Materiāls, mediji un tehnika.....	144
3.4. Mākslas darba kompozīcija un nosaukums	155
4. nodaļa. MĀKSLAS DARBU UZTVERE UN VĒRTĒŠANA	163
4.1. Mākslinieciskā komunikācija un iedarbība	165
4.2. Mākslas darbu uztvere.....	174
4.3. Mākslinieciskā snieguma izvērtēšana.....	184
4.4. Skaistais, morālais un patiesais kā kritēriji mākslā	195
Pēcvārds.....	205
Iekļauto reprodukciju nosaukumi (angļu valodā)	209
Ieteicamā literatūra.....	211

Ievads

Ir jāprecizē vairākas neskaidrības un kā migla jāizkļiedē dažādi pārpratumi, ja vēlamies, lai māksla, kas nenoliedzami ir viena no cilvēka dzīves un visas sabiedrības nozīmīgākajām jomām, būtu iedarbīga un labklājību veicinoša. Tādēļ šīs grāmatas, kas vienlaicīgi ir mācību līdzeklis, uzdevums ir apliecināt (nevis uzstājīgi proponēt), ka mākslai ir savi fundamentāli pamatprincipi, kas cauri laikiem saglabājušies dziļi neskarti. Rūpēm par mākslas attīstību vajadzētu būt kopīgai lietai, tādēļ vēlos mudināt nepalikāt vienaldzīgiem un domāt klišejski, bet gan paust argumentētu un aktīvu nostāju attiecībā pret mākslu un tās problēmjaudājumiem.

Nav tiesa, ka nevar izdalīt likumsakarības, kas raksturotu visdažādāko mākslas darbu tapšanu un to vērtēšanu. Šādas likumsakarības pastāv un tiek iztirzātas šajā apcerējumā, balstoties uz ievērojamāko latviešu un ārzemju praktiķu, dažādu mākslinieku, mākslas kritiķu un zinātnieku atzinumiem, sākot no antikajiem laikiem līdz pat mūsu dienām. Tomēr autora mērķis nav uzstāt uz kādām obligāti akceptējamām likumībām, tādējādi absolutizējot teorijas atzinumus. Nedrīkst pieļaut, ka zināšanas par mākslu nevis palīdz panākt māksliniecisko darbību, bet gan pašā pamatnē iznīdē to, graužot radošo potenciālu. Šādus piemērus redzam vēsturē, kad mākslas cenzūras žņauģi un filozofiski uzstādījumi klaji reglamentēja mākslas darbu tapšanu. Šī mācību līdzekļa mērķis ir sekmēt māksliniecisko komunikāciju un kalpot, ja tā drīkstu teikt, par iedvesmas avotu esošām un vēl topošām mākslinieku paaudzēm.

Lai varētu runāt par mākslas darbu un mākslu vispār, jāievēro šādi elementi: autors un recipients (mākslas darba uztvērējs), saturs (konceptija) un forma, metaforiskums (idejiskums), radošums un komunikativitāte. Mākslas darbu veido konkrēts autors vai autoru grupa, un tas ir paredzēts, lai komunicētu (apzināti vai neapzināti) ar mākslas darba uztvērēju.¹ Mākslas darbs var kļūt par simbolu, kas vienlaicīgi atspoguļo apzīmējamo un kļūst par to. Tomēr tas ir arī līdzeklis māksliniecisko attiecību panākšanai starp mākslinieku, mākslas darbu un tā uztvērēju.

Ikviens cilvēks ir nesaraujami saistīts ar vidi, kurā tas dzīvo, tāpēc pasaules uzskats ir viena no visbūtiskākajām kultūras un arī mākslas izpratnes kategorijām. Kā mākslā, tā arī kultūrā atspoguļojas dažādas izpratnes un

¹ Atsevišķos gadījumos var runāt par to, ka mākslas darba autors ir arī mākslas darba uztvērējs jeb recipients.

attieksmes pret pasauli. Cilvēka un vides attiecības mākslā atspoguļotas gan tiešā un konkrētā, gan simboliskā un nosacītā veidā.

Mākslā atklājas ne tikai cilvēka attieksme un attiecības ar pasauli, bet arī viņa izpratne par dažādām vērtībām (sagrāļajām, sociālajām un materiālajām), tai skaitā par tik arhetipiskām kā dzīvība, dzīves jēga un nāve. Cauri gadsimtiem mākslinieki ir vai nu piebalsojuši izpratnei par sabiedrībā valdošajām vērtībām, vai arī iebilduši un iestājušies pret tām. Kas ir dzīves jēga, kas cilvēkam būtu jāsasniedz savas dzīves laikā, kas ir pats vērtīgākais – šie ir tikai daži jautājumi, uz kuriem mākslinieki ir centušies meklēt atbildes un cauri gadsimtiem piedāvājuši plašu atbilžu spektru.

Mākslas jēdziens ticis traktēts dažādi – atkarībā no konkrētajā periodā valdošā noskaņojuma, reliģijas, filozofijas un ideoloģiju tendencēm. Tomēr kā mākslas avoti jāuzlūko šādi elementi: mīts un rituāls, spēle un atdarināšana. Mākslā saikne ar minētajiem elementiem ir nesaraujama, tomēr tā var tikt mazināta vai pastiprināta. Mākslas avots nav tikai viens no šiem elementiem, proti, tā nav viscaur mīts, rituāls, spēle vai atdarināšana. Pretējā gadījumā nevar runāt par mākslu kā par savdabīgu kultūras fenomenu un atšķirīgu komunikatīvo sistēmu. Māksla, tēlaini sakot, piedzimst brīdī, kad mīts, rituāls, spēle un atdarināšana kļūst par sekundāriem, nevis primāriem faktoriem. Citādi sakot, mākslā atspoguļots kaut kas vairāk par mītu, tā ir kaut kas vairāk par rituālu, tajā vēl bez spēles atklājas arī citas dzīves darbības formas, un radošuma pakāpe mākslā var būt augstāka par to, kāda tā ir, kaut ko atdarinot. Tāpat var teikt, ka māksla piedzima un attīstījās, panākot lielāku radošuma pakāpi un dažādojot saturu un mākslinieciskās formas, un arī skaidri un konkrēti nosakot statusa un rīcības atšķirības starp autoru un mākslas darba uztvērēju. Kā visbiežāk pieprasītie mākslas uzdevumi norādāmi: tikumiskā audzināšana un pašaudzināšana, politisko līderu un sabiedrības sasniegumu varenības slavināšana un iemūžināšana un zināšanu un garīgo patiesību atklāšana. Šī mācību līdzekļa pirmajā nodaļā vēlos aicināt kopīgiem spēkiem rast izpratni par mākslas darba būtību. Lai to panāktu, interpretēsīm mākslas darbus kā simboliski sociālus fenomenus, kas tiek radīti ar mērķi veicināt produktīvu māksliniecisko komunikāciju un attiecības. Ir būtiski saprast, ka mākslas darbu uztvērēji, sastopoties ar ietekmīgiem mākslas darbiem, rada māksliniecisko tēlu jeb priekšstatu par mākslinieka radīto, kas ne vienmēr sakrīt ar sākotnējā autora (mākslinieka) uzstādījumiem. Ir būtiski noskaidrot, kas sekmē mākslas darbu iedarbīgumu. Mākslas darbi jāanalizē, ņemot vērā to radīšanas apstākļus un vispārīgo mākslas kontekstu. Tādēļ mūsu sākotnējais uzdevums ir arī iedziļināties mūsdienu mākslas kontekstā un dažādu mākslas izpausmes veidu specifiskā.

Otrajā nodaļā iepazīsim galvenos mākslinieciskās radīšanas posmus, kas gan var tikt dažādi variēti, tomēr visprecīzāk raksturo gandrīz ikviena mākslas darba radīšanu. Mēs dosimies tādā kā mākslinieciskā prāta ceļojumā no mākslinieciskās ieceres tapšanas līdz pat idejas materializācijai kādā konkrēti uzteramā formā.

Savukārt trešā nodaļa ir paredzēta, lai vecinātu izpratni par mākslas darba struktūrelementiem, no kuriem radāms mākslas darbs, tos saderīgi apvienojot. Respektīvi, mēs runāsim par mākslas darba satura nozīmi un tā ietveršanu mākslinieciskajā formā, izmantojot dažādu žanru un stilu, mediju, materiālu un tehniku piedāvātās iespējas.

Visbeidzot, māksliniekam jāspēj ne tikai radīt, bet arī izvērtēt radīto. Šī iemesla dēļ apcerējumu noslēgsim (ceturtā nodaļa) ar jautājumiem, kas skar mākslas kritiku, mākslas darbu uztveri un analīzi. Izvirzīsim jautājumu: kāpēc tas, ko mēs saucam par izciliem mākslas darbiem, ir uzskatāms par mākslu ar lielo burtu? Citādi sakot, iepazīsim to, kas raksturo mākslu un pēc kādiem kritērijiem var identificēt māksliniecisko iedarbīgumu un saskatīt mākslas darba māksliniecisko identitāti. Tie ir ļoti svarīgi jautājumi, it sevišķi tad, ja jūs nodarbojaties ar māksliniecisko darbību.

Visā šajā darbā esmu mēģinājis apzināti izvairīties no sarežģītu terminu lietošanas un tā vietā izmantot askētisku un vietām lakonisku izteiksmi. Vēlos, lai mākslu iepazīst un tās specifiku izprot ne tikai pieredzējuši speciālisti, bet ikviens interesents.

Šis mācību līdzeklis ietver vairākus desmitus pārdomu raisošus attēlus un iedvesmojošus stāstus – piemērus no mākslas vēstures un ievērojamu mākslinieku personīgās pieredzes. Tāpat grāmatā ir iekļauti divdesmit rūpīgi izvēlēti uzdevumi, no kuriem viens kā īpašais pielikums ietverts šī mācību līdzekļa beigās (skatīt nodaļu “Pašpārbaudes tests”). Tas, vai pildīt šos uzdevumus vai tikai iepazīties ar grāmatas saturu, paliek lasītāju ziņā. Grāmatā atradīsiet arī noderīgas tabulas, kurās uzskatāmā veidā apkopotas pašas nozīmīgākās atziņas. Izmantojiet tās, lai panāktu produktīvāku māksliniecisko darbību un komunikāciju!

Īpašu pateicību vēlos izteikt savam skolotājam un kolēģim, vadības zinātņu doktoram Andrejam Mūrniekam gan par atbildīgo un rūpīgo šī mācību līdzekļa recenzēšanu, gan atbalstošo un viesmīlīgo attieksmi.

Smelsimies ticību savam potenciālam, pārlicību par to, ka mākslinieciski radošo procesu spējam labvēlīgi veicināt un piesavināties tās likumības, kas vairo mūsu izredzes radīt neaizmirstamus un paliekošus mākslas darbus!

Patiesā cieņā
Indars Kragis